

Кресан О. Д. Подійність існування особистості / О. Д. Кресан // *Проблеми сучасної психології* : зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. Вип. 8. С. 503–512.

УДК 159.923.2

Кресан О.Д.

Ніжинський державний університет ім. М.Гоголя

м.Ніжин

Подійність існування особистості

Стаття присвячена дослідженню життєвих подій та подійності в існуванні особистості. Розглядаються переживання та уявлення особистості про життєві події, проведено емпіричне дослідження даної проблеми за допомогою методу контент-аналіз. Виділені основні аспекти переживання подій та уявлень про них.

Ключові слова: подія, подійність, переживання, уявлення, контент-аналіз.

Статья посвящена изучению жизненных событий и событийности в существовании личности. Рассматриваются переживания и представления о жизненных событиях, проведено эмпирическое исследование данной проблемы с помощью метода контент-анализ. Выделены основные аспекты переживания событий и представлений о них.

Ключевые слова: событие, событийность, переживание, представления, контент-анализ.

Постановка проблеми. Життя людини складається з подій, які наповнюють зовнішнє та внутрішнє існування особистості, являють собою своєрідну «тканину життя» особистості. Протягом свого життєвого шляху особистість зіштовхується з різноманітними подіями, які можуть сприйматися як яскраві, емоційно забарвлені, цікаві, значущі, трагічні. Деякі з них є поворотними в житті людини. У вітчизняній психології ці питання розглядаються в межах напрямку дослідження життєвого шляху особистості,

розробленого С.Л.Рубінштейном, що визначав життєву подію як поворотний етап у психології життєвого шляху, коли приймаються важливі рішення на тривалий період [7]. Події наповнюють і часто визначають існування людини, впливають на її ідентичність, сприймання її оточуючими людьми. Іноді оточуючі говорять про людину як про таку, яка щось пережила, отримала певний досвід, спілкувалася з кимось значущим тощо, тобто *пережила певну подію*. Таким чином події є пов'язаними з соціальним буттям людини.

Події, пережиті особистістю, значним чином впливають на її психологічне здоров'я, можуть спричиняти виникнення тривожних, хворобливих станів або наповнювати людину радісними почуттями та приємними спогадами. Проте майже всі дослідники даної проблеми вказують на те, що не самі зовнішні факти, так звані «об'єктивні події» впливають на особистість (хоч це також відбувається), вплив на особистість та її внутрішній світ в першу чергу відбувається через суб'єктивні аспекти події, тобто ставлення людини до певних подій свого життя, їх переживання, сприйняття, уявлення про них тощо.

Метою даної статті є психологічне дослідження феномену події в існуванні особистості, її внутрішньому світі. Зокрема суб'єктивне значення подій та їх функціонування у мовному просторі особистості, у висловлюваннях та текстах досліджуваних.

Теоретико-методологічний аналіз проблеми. Як предмет вивчення психології подія досліджувалася у працях вітчизняних і зарубіжних вчених. Проблема взаємодії внутрішнього світу особистості з зовнішніми обставинами, подіями, розглядається у психологічній науці Б. Г. Ананьєвим, К.А.Абульхановою-Славською, Н.В.Логіноюю та ін. З іншого боку у психоаналізі (З.Фрейд, А.Адлер) подія розглядається як біографічний факт, спогад людини, що найчастіше має травматичний характер і повторюється у сновидіннях, мріях, страхах тощо. Завдання психоаналітика – допомогти пацієнту створити гармонійну і прийнятну «історію життя». Таким чином

психоаналітик не стільки реконструює події, скільки «винаходить» їх. За словами З.Фрейда, сам зміст подій не має значення, головне, щоб вона була прийнятною для пацієнта [9].

Життєва подія, як і подія взагалі, є тією категорією в психологічній науці, яка досить близька до житейської психології і науково не зовсім визначена. Найбільш вагомий внесок у дослідження даної проблеми здійснив С.Л.Рубінштейн, який визначив життєві події, як складові компоненти життєвого шляху [7]. Також значну увагу проблемі життєвих подій приділяли такі дослідники, як І.С.Кон, що розглядав життєві події як поворотні пункти індивідуального розвитку особистості, Дж.Фридман, Дж.Комбс, які визначили події як життєві історії, що існують у людини з приводу тих чи інших фактів та явищ, які запам'яталися [10]. Л.Г.Дика, А.В.Махнач провели дослідження негативних життєвих подій, в якому дані події вони вивчалися саме в контексті їх стресогенних факторів. На думку дослідників, важливе значення у виникненні стресогенних життєвих подій має саме суб'єктивне ставлення особистості до події як стресогенної, в основі якого – особливості когнітивних механізмів, психічних станів тощо [3]. Вираження суб'єктивних аспектів життєвих подій відбувається у мовному просторі, висловлювання, тексти, наративи особистості можуть оповідати про життєві події, виражати ставлення до них та особливості їх переживання. Здатність до вираження є однією з важливих атрибутивних ознак особистості (С.Д.Максименко). Внутрішній світ особистості має тенденцію до вираження, виявлення, а вираження є лінія розвитку особистості. Вираження внутрішнього через зовнішнє є сутнісною ознакою життя людини: внутрішнє існує, тому, що воно виражається. Виражається ж воно через переживання, стани, дії, висловлювання [4]. З огляду на це ми побудували наше емпіричне дослідження.

Основний матеріал та результати дослідження. Для вивчення вираження суб'єктивних аспектів життєвих подій особистості, їх переживання, ми провели дослідження представленості у свідомості та

внутрішньому світі особистості поняття «життєва подія». Для цього досліджуваним було дане завдання описати свої уявлення про життєву подію – створити текст, твір тощо на дану тему. У якості досліджуваних виступили студенти Ніжинського державного університету ім. М.Гоголя в кількості 55 осіб (факультету психології та соціальної роботи та філологічного факультету). Обробку та аналіз результатів дослідження ми проводили за допомогою методу контент-аналізу.

Контент-аналіз як метод дослідження включає в себе виділення системи опорних понять (категорій аналізу), відшукування їхніх індикаторів у текстах – слів, словосполучень, суджень і т.п. – одиниць аналізу, та статистичну обробку даних [2, с.227]. До категорій аналізу ми віднесли ті основні аспекти, ознаки, характеристики життєвих подій, що були виокремлені студентами у текстах-уявленнях про життєву подію. Контент-аналіз текстів студентів двох досліджуваних груп проводився окремо. Загальна кількість смислових категорій в даних групах відрізняється, оскільки кількісний склад груп був різним (ми не проводили окремого відбору чи діагностики для участі в дослідженні). Якісно категорії аналізу теж мають деякі розбіжності у двох досліджуваних групах, про що мова піде нижче. Категорії аналізу, які були виділені в обох групах текстів, ми узагальнили в більш широкі узагальнені смислові категорії для зручнішого опису та інтерпретації даних дослідження. Таким чином одна узагальнена смислова категорія найчастіше включає в себе кілька більш дрібних категорій. Частоту та «розповсюдженість» певних категорій у текстах ми визначали за допомогою підрахунку кількості лінгвістичних одиниць, які їм відповідають, та частоти, з якою та чи інша категорія зустрічається в текстах студентів (таблиця 1).

Значна частина узагальнених смислових категорій аналізу складається з двох компонентів, має двополюсний вигляд. Таким чином ми об'єднали категорії одного порядку, які становлять протилежні поняття. Прикладом таких категорій є, наприклад, суб'єктивність – об'єктивність події,

значущість – пересічність тощо. Крім цього, існують категорії, які неможливо об'єднати у двополюсних поняттях, тому ми виділили їх окремо (часова приналежність події, подія як ситуація тощо). Категорії аналізу та узагальнені категорії, виділені нами у текстах двох досліджуваних груп, представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Результати контент-аналізу текстів студентів

Узагальнені смислові категорії аналізу	Категорії аналізу	Сума одиниць аналізу (лінгвістичних одиниць) у текстах досліджуваних груп		Σ
		Група 1 (факультет психології та соціальної роботи)	Група 2 (філологічний факультет)	
1. Процесуальність – результативність події	– Подія як процес; – Подія як період, частина життя людини; – Подія як зміна (здатність змінювати); – Подія як досвід (здатність запам'ятовуватися); – Подія як явище, яке має наслідки.	47	72	119
2. Значущість, визначальність – пересічність події	– Подія як важливе, значуще явище; – Подія як те, що відбувається з кожним, звичайне явище; – Подія як яскраве, унікальне явище.	22	40	62
3. Імовірність, вірогідність – обов'язковість події	– Подія як можливість; – Подія як обов'язкове, постійне явище.	24	20	44
4. Екстернальність – Інтернальність події	– Подія як така, що не залежить від людини; – Подія як вчинок, що залежить від особистості.	21	13	34
5. Суб'єктивність – об'єктивність події	– Подія як складова внутрішнього світу (психологічна реальність); – Індивідуальний характер події; – Подія як випробування	62	124	186

	(складність події); – Подія як оцінка (Модальність події); – Подія як наукове поняття; – Подія як об’єктивний, конкретний випадок із життя; – Подія як емоційно заряджене явище (Емоційність події).			
6. Часова приналежність події	– Зв’язок події з минулим; – Зв’язок події з майбутнім; – Подія як теперішнє, сучасне.	18	31	49
7. Належність до певної сфери життєдіяльності	– Подія як явище особистого життя; – Подія як явище професійного життя.	16	64	80
8. Ситуативність події	– Подія як ситуація, випадок.	7	4	11

Як бачимо з таблиці 1, в текстах-уявленнях про життєву подію студентів було виділено 8 узагальнених смислових категорій, кожна з яких також включає в себе більш дрібні категорії аналізу. Категорія **«процесуальність – результативність події»** охоплює уявлення про подію як процес і/або результат життя чи певної його частини. За кількістю лінгвістичних одиниць в уявленнях студентів значно переважає саме результативний аспект цієї смислової категорії (категорії «подія як зміна», «подія як явище, яке має наслідки», «здатність запам’ятовуватися» тощо). Відповідно можемо стверджувати, що життєва подія у свідомості студентів існує як щось уже здійснене, звершене, тобто як певний результат. На це також вказують дієслова доконаного виду в текстах-описах життєвої події, які зустрічаються у 52,7% текстів студентів.

В узагальнену категорію **«значущість – пересічність події»** входять такі категорії: «подія як важливе явище», «подія як звичайне явище», «подія як яскраве явище». Остання категорія зустрічається лише у текстах групи студентів філологічного факультету і налічує 12 лінгвістичних одиниць. Можливо це можна пояснити тим, що в описах уявлень даної групи більше

переважають емоційні, метафоричні та художні описи, що не є характерним для текстів іншої групи.

Категорія **«імовірність – обов'язковість події»** вказує на такі особливості події, як з одного боку, вірогідність – те, що *може* відбутися, та з іншого боку, обов'язковість, постійність – те, що відбувається завжди і точно, *обов'язково* відбудеться. Вираженням лінгвістичних одиниць цієї категорії є модальні дієслова *може, можливо*, а також вислови, фрази про обов'язковість, неминучість події, що найчастіше виражається у формі теперішнього часу дієслів.

Категорія **«екстернальність – інтернальність події»** виявляє, наскільки в уявленнях студентів подія залежить від самої особистості, а наскільки від зовнішніх обставин. Аналіз кількості лінгвістичних одиниць з даної категорії засвідчує, що в обох групах значною є кількісна перевага категорії екстернальності – «подія як така, що не залежить від людини». Це свідчить про те, що в уявленнях студентів зовнішні обставини мають більше значення в долі людини, ніж її власні бажання та зусилля. Це може свідчити про переважання позиції «екстернальності» у сприйманні подій та явищ свого життя, небажанні чи неможливості брати відповідальність за своє життя і його події.

«Суб'єктивність – об'єктивність події» є найбільш численною категорією (в сумі по двох групах у ній налічується 186 лінгвістичних одиниць), причому обидва аспекти цієї категорії широко представлені в текстах студентів. Як бачимо з таблиці 1, в текстах першої групи подія більше представлена як суб'єктивне явище, тоді як у текстах другої групи це водночас і суб'єктивне, і об'єктивне явище. Крім цього, в дану узагальнену категорію входить також уявлення про подію як наукове поняття, що відображене в 3 лінгвістичних одиницях. Це свідчить про формування категоріально-понятійного апарату студентів та наукового світогляду.

Категорія «часова приналежність події» вказує на віднесення респондентами події до певного часу, надання цьому явищу часових меж.

Цікаво, що в більшості випадків студенти відносять явище події або до минулого часу (18 лінгвістичних одиниць) або до майбутнього (17 одиниць). Категорія теперішнього часу у даному випадку включає в себе як теперішнє в значенні тут і зараз, так і те, що відбувається на даному етапі життя, взагалі чи завжди. Тому з 14 лінгвістичних одиниць даної категорії лише 2 виявляють уявлення про подію в першому аспекті, решта – у другому.

В узагальненій категорії *«належність до певної сфери життєдіяльності»* подія виступає в двох аспектах – як явище професійного та особистого життя, причому в уявленнях студентів досліджуваної групи кількісно більш значущим є саме останній аспект – уявлення про подію як явище особистого життя. На нашу думку, це пов'язано з особистим досвідом студентів, а також з їх віковими особливостями (у даному віці важливого значення набувають як професійний розвиток, так і особисті стосунки – створення сім'ї, партнерські відносини тощо).

Категорія *«ситуативність подій»* відбиває уявлення респондентів про подію як певну ситуацію, випадок, що відбувається з людиною. Дана категорія є мало чисельною, у двох групах вона виявляється в 11 лінгвістичних одиницях.

Виконання досліджуваними даного завдання мало на меті по-перше, виявити уявлення досліджуваних про життєві події, а також спонукати до вираження через письмовий текст переживання власних подій. Процес переживання подій ми розглядаємо як переведення зовнішніх подій у внутрішній світ особистості, тобто людина яка переживає подію, активно вводить її у контекст свого внутрішнього світу, намагаючись зробити своєю, частиною свого життя. Цей процес, на нашу думку, збагачує внутрішній світ особистості, її досвід. Проте особистість може переживати не всі події, тобто переживання подій не формується внаслідок різних факторів (закритість особистості по відношенню до власного досвіду, нездатність висловити, вербалізувати свої почуття, ставлення, надмірна «травматичність» даної події тощо). Тому прямого завдання описати власні події та їх переживання ми не

ставили. Але у текстах деяких досліджуваних ми виявили ознаки переживання, що пов'язані з показниками та характеристиками оповідального тексту. Іншими словами, деякі досліджувані при виконанні даного завдання, крім описів уявлень про події, подавали історії переживання власних подій, описували конкретні випадки. Іноді такі роботи мають ознаки наративу – життєвої історії. Таке доповнення та переструктурування завдання виступає як надситуативна активність (А.В.Петровський), – здатність суб'єкта підніматися над рівнем вимог ситуації, ставити цілі, які перевершують вихідне завдання. Надситуативна активність виступає в явищах творчості, пізнавальної (інтелектуальної) активності [6].

У даному випадку перевершення, переструктурування завдання полягало в тому, що частина досліджуваних описали власні життєві події, у їхніх текстах наявні ознаки оповідального, наративного тексту, серед яких зокрема, наприклад, використання метафор, узагальнюючих висновків, залучення часових характеристик подій, минулого, теперішнього, майбутнього, опис та спроба рефлексії почуттів та ін. [5]. Наративний, оповідальний текст становить у першу чергу історію про себе. На думку Е.Е.Сапогової, у текстах про себе людина засвідчує спосіб свого існування в соціальному просторі й одночасно верифікує свої смисли. Такий текст завжди несе в собі відбиток суб'єктивної семантики особистості, вираження ставлення людини до себе та подій свого існування, переломлене через систему загальнокультурних значень [8]. Ось деякі приклади подібних текстів.

«Однією з таких подій для мене був випускний – шкільний бал. Всі ми, пригадую, готувалися до нього ретельно і заздалегідь. Чекали того моменту, коли все відбудеться, все пройшло досить швидко, але в пам'яті в мене залишиться на все життя. Саме після закінчення школи я зрозуміла, які це були роки безтурботного дитинства, які вже ніколи не повернути. Життєву подію я не асоціюю з якимись дріб'язковими досягненнями, такими, як вступ до університету чи отримання першої стипендії. На майбутнє для мене, я

вважаю, ще однією з таких життєвих подій буде отримання диплома, потім весілля, про яке мріє кожна чи не кожна дівчина, та чи не найбажанішою подією для мене буде народження дитини. Моя жадана мрія на протязі життя мати щасливу сім'ю, здорових дітей і коханого чоловіка» (Л. В.)

«Найголовніша подія в моєму житті – це те, що я народилась. Адже саме з цієї події розпочалися всі мої злети та падіння, саме через це в моєму житті з'явилися випадки, які також гідні називатися подіями. Подією в житті людини стає така, яка хоча б трохи змінює її життя. Найбільшою справжньою подією після мого народження стало те, що я нарешті почала себе розуміти. Розуміти те, що було сховане так глибоко в мені, і після того, як я втратила те, що цінила, я зрозуміла себе: дійсно оцінила те, що втратила. Це самовідкриття є для мене подією, про яку має мріяти кожен». (Г. К.)

Важливою оповідальною характеристикою текстів студентів, що також свідчить про переживання подій, є *метафоричність* даних описів. Ця характеристика зустрічається у 57,1% текстів у даній групі. У вираженні власного розуміння життєвої події метафори зустрічаються, оскільки «мислення звертається до метафори, коли немає готових засобів позначення, пояснення, створення образів і смислів» [1]. За словами Н.Д.Арутюнової, людина не стільки відкриває схожість, стільки *створює* її. [1]. Серед метафор про життєву подію зустрічаються, наприклад, наступні: «...Як у кожному механізмі, в людському житті трапляються перебої, в залежності від яких може щось змінитися або настає певний застій. І на мою думку саме таке пошкодження у механізмі є для людського життя життєвою подією» (Г.Н). «Людське життя немов човен, яким керує людина, вона керує його напрямком, може сама обирати свій шлях, але не може впливати на зовнішні обставини, роль яких часто є вирішальною. Шторм несприятливих подій може враз розбити всі її надії та сподівання» (І.Є.).

Отже, подійність існування особистості виражається у висловлюваннях, текстах-уявленнях та переживаннях особистості. Показниками та ознаками переживання життєвих подій досліджуваними є тенденція до оповіді про них, створення життєвих історій про власні події.

Висновки. Провівши дослідження подійності в існуванні особистості можемо зробити наступні висновки. Життєва подія передбачає певне ставлення особистості, суб'єктивне сприймання, переживання, уявлення про неї. Ми виявили, що уявлення про життєві події студентів включають основні характеристики та параметри подій, в них відображаються основні аспекти даного явища, ознаки, характеристики та компоненти життєвих подій. В результаті проведення контент-аналізу текстів студентів про життєві події ми виявили дані аспекти (процесуальність – результативність події, значущість – пересічність, імовірність – обов'язковість тощо). В узагальнених уявленнях про подію як явище особистість виражає власний досвід переживання подій свого життя. Така надситуативна активність, на нашу думку, свідчить про актуальність даних подій для особистості, формування у внутрішньому світі їх переживання. На наш погляд, вивчення життєвих подій особистості, уявлень про них та переживання дозволить віднайти закономірності їх створення та формування особистістю, що в свою чергу покликане допомогти особистості у створенні, конструюванні свого життєвого шляху.

Література

1. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека / Н.Д.Арутюнова. – 2-е изд., испр. – М.: «Языки русской культуры», 1999. – 896 с.
2. Горбатов Д.С. Практикум по психологическому исследованию: Учебное пособие / Д.С.Горбатов. – Самара: Издательский дом «БАХРАХ-М», 2006. – 272 с.
3. Дикая Л.Г. Отношения человека к неблагоприятным жизненным событиям и факторы его формирования /Л.Г.Дикая, А.В.Махнач // Психология социальных ситуаций / Сост. и общая редакция

- Н.В.Гришной. – СПб.: Питер, 2001. – 416 с.: ил. – (Серия «Хрестоматия по психологии»).
4. Максименко С.Д. Генезис существования личности / С.Д. Максименко. – К.: Изд-во ООО „КММ”, 2006. – 240 с.
 5. Папуча М.В. Проблема переживания вражень про життєві події в студентському віці / М.В.Папуча, О.Д. Кресан // Актуальні проблеми психології: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія / За ред. С.Д.Максименка, М.В.Папучі. – Київ-Ніжин, 2008. – Том 10. – Вип. 6. – Частина 2. – 377с. – С. 133-137.
 6. Петровский А.В., Ярошевский М.Г. Теоретическая психология: Учебное пособие для студентов психологических факультетов высших учебных заведений /А.В.Петровский, М.Г. Ярошевский. – М.: Издательство «Академия», 2003. – 496 с. – (Серия «Высшее образование»).
 7. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер-Юг, 2009. – 713 с. – (Серия «Мастера психологии»).
 8. Сапогова Е. Е. Событие в структуре биографического текста /Е.Е.Сапогова // Культурно-историческая психология. – 2006. - № 1. – С. 60-64.
 9. Фрейд З. Психопатология обыденной жизни /Зигмунд Фрейд. – М.: АСТ, 2009. – 256 с.
 - 10.Фридман Дж., Комбс Дж. Конструирование иных реальностей: истории и рассказы как терапия /Джил Фридман, Джин Комбс. – М.: Независимая фирма „Класс”, 2001. – 368 С.

O.D.Kresan

Eventfulness of Existence of Personality

The article is devoted to investigating of life events and eventfulness in existence of personality. The problems of experience and realization of life events are analysed. The empirical research of this problem is done with the help of method of content-analysis. The main aspects of experience of life events and realization of them are emphasized.

Key words: event, eventfulness experience, realization, content-analysis.